

Arap Dilbilimcilerine Göre Dillerin Kaynağı Meselesi: Hz. Adem'in Dili

Ramazan Demir, Hâcegân Akademi Kitaplığı, İstanbul, 2009, 209 sayfa.

Recep YAŞAR*

İnsanın düşüncelerini, duygularını ve meramını ifade etmek üzere sesleri, heceleri, kelimeleri ve cümle gruplarını anlamlı ve ahenkli bir şekilde bir araya getirerek oluşturduğu semboller bütünü diye tanımlayabileceğimiz dil, onun kendi varoluşunu ifade etmesi açısından olmazsa olmaz unsurlardan biridir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran ve onu ayrıcalıklı hale getiren dildir. İnsanın olmadığı yerde dilden, dilin olmadığı yerde de insandan bahsetmek mümkün değildir. Bu sebeple insan için son derece önem arz eden dilin nasıl oluştuğu sorusu her zaman merak uyandırmış ve güncelliğini hep korumuştur.

Yazar bu çalışmasında dillerin kaynağı meselesini incelemiş, bu hususta görüş bildiren bilgilerin teorilerini kanıtlarıyla birlikte ortaya koymuş ve bilimsel açıdan değerlendirecek okuyucuya sunmuştur.

Eser giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında yazar, araştırmanın amacı, yöntemi, kaynakları ve günümüzde dilin kaynağıyla ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgiler vermektedir. Daha sonra konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla konuyla ilgili olarak tespit edilen temel kavramları, “kavramsal çerçeve” başlığı altında açıklamaktadır. Kaynaklar konusunda ise kitabını yazarken istifade ettiği ilk el kaynakları ve dillerin kaynağı ile ilgili şimdiye kadar yapılmış diğer çalışmaları tanıtılmaktadır.

“Dilin Kaynağı Meselesinin Arap Dilbilimciler Dışında Ele Alınışı” adlı birinci bölüm, dört ana başlık ve buna bağlı alt başlıklardan oluşmaktadır. “Antik Çağdan Yeniçağ’a Dilin Doğuşu Teorileri” başlığı altında ise dilin kaynağı tartışmalarının ilk izlerine M.Ö. Herakletios ve Demokritos’ta rastladığını ifade etmektedir. Devamında konuyla ilgili olarak Herakletios, Demokritos, Platon, Aristo, Epikür ve Lucterius Carus’un görüşlerini zikretmiştir. Antik çağda mesele hakkında iki farklı temel görüş bulunduğunu kaydeden yazar, bunlardan birincisine göre dilin Tanrı’nın insana bir armağanı olduğunu ve bu kabiliyetin Tanrı tarafından yaratılışla birlikte verildiğini ifade eder. Diğer görüşe göre ise dil, insan tarafından konulmuş, bulunmuş bir şey

---

* Doktora öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

olarak kabul edilmektedir. Buna göre dil, insanlar arasında gerçekleşen toplumsal bir uzlaşma ve anlaşmanın bir sonucu olarak varolmuştur.

Yazar, “Yeniçağ’da Dilin Doğuşu ile İlgili Düşünceler” başlığı altında XVI-XIX y.y. arasında önemli gördüğü Batılı bilginlerin dilin menşei hakkındaki düşüncelerini ana hatlarıyla irdelemektedir. Bu doğrultuda Descartes, Vico, De Brosses, Jean Jacques Rousseau, Candillac, Adam Smith, De Bonald, Wilhelm von Humboldt ve Ferdinand De Saussure’nin konuyla alakalı görüşlerini belirtmektedir.

Birinci bölümün son başlığı olan “Çağdaş Batı Düşüncesinde Dilin Doğuşu Teorileri” adlı bölümde dilin doğuşu hakkındaki temel teorileri açıklamaktadır. Bu teoriler kısaca şöyledir.

Doğuşancı teori, dilin doğuştan ya da biyolojik kökenli olduğunu savunur. İnsanlar dili kullanma hususunda özel bir kabiliyet ile dünyaya gelir. Bu kabiliyet çevreden oldukça sınırlı bir oranda etkilenir. Bu görüşün en önemli temsilcisi bir dilbilimci olan Noam Chomsky’dır.

Davranışçı teoriye göre dil, insan davranışları içinde çok özel değildir. Hatta dil terimi yerine “sözel davranış” terimi tercih edilir. Dilin öğrenilmesi bir ayakkabının bağlanmasını öğrenmek gibidir. İnsanlar bunu yapa yapa öğrenirler. Sirk hayvanlarının bisiklete binmeyi, ateş çemberinden atlamayı öğrenmeleri gibi insanlar da taklit ve pekiştirme yoluyla dili öğrenebilirler. Skinner ve Rachlin bu teoriyi savunmaktadır.

Bilişsel Gelişim teorisinin en önemli temsilcileri İsveç’li bilim adamı Jean Piaget ve Amerikalı Psikolog Jerome Bruner’dır. Piaget’in bilişsel gelişim modelinde dil kendinden daha geniş bilişsel yetilerden kaynaklanmaktadır. Bilişsel yeti dilden daha temel ve öncül bir süreç olup, dil gelişimine temel sağlayarak onu yönlendirmektedir. Kısaca genetik olan dil değil, genel bilişsel prensiplerdir. Piaget ve Bruner, çocuğun dünyayı anlamak için biyolojik bir düzenlemeyle doğduğuna ve bu bilişsel yapının zamanla olgunlaştığına ve geliştiğine inanırlar. Ancak dil ve bilişsel gelişime bakış açıları belli bir noktada farklılık göstermektedir.

Doğadaki seslerin taklit edilmesini temel alan (Bow-Wow) teoriyi savunanlar, lafızların ilk ortaya çıkışını tabiattaki seslerin taklidine dayandırır. İnsan, hayvanlar ve kuşlar gibi canlı unsurlardan veya rüzgâr, gök gürültüsü, şimşek çakması, suyun şırıltısı gibi canlı olmayan unsurlardan işittiği sesleri bu unsurları göstermesi ve onlara delalet etmesi için taklit etmek suretiyle lafızlara dönüştürmüştür. Bu görüşte olanlara göre lafızlar anlamlara delalet yönünden gelişmekte hatta zaman içerisinde yeni anlamlar kazanmaktadır.

Ünlemleri temel alan (Pooh-Pooh) teorisine göre dilin kaynağı ve insanın kullanmaya başladığı ilk kelimeler insanın dehşet, şaşkınlık, korku, acı, sevinç gibi

çeşitli durumlarda fitrî olarak çıkardığı seslere ve ünlemlere dayanmaktadır. Bu tür sesler, toplumdaki farklılıkları göstermektedir. Meselâ, biz Türkçe'de bu tür durumlarda "ah!, vah!, aa!, of!" gibi sesleri kullanırken başka toplumlar değişik sesleri kullanır. İngilizce'de kullanılan "pooh-pooh" böyle bir sestir. Bundan dolayı batıda bu teoriye "pooh-pooh" teorisi denilmiştir.

Ding-Dong teorisine göre kelimelerin sesleri ile anlamları arasında mistik bir yakınlık ve çok sıkı bir bağ vardır. Bu görüşe göre lafızlar insanı kuşatan dış etkenlerin bir aksisedasıdır. İnsan bu aksisedadan etkilenir ve onu hissettiğinde infiale geçer. Bu infial insanı belli seslere dayanan belli lafızlarla konuşmaya sevkeder. Ancak aradaki bu sıkı yakınlık ve ilişki hiçbir zaman idrak edilemez. Sözgelimi bir nesneye vurduğumuzda ya da onu bir şekilde çarptığımızda çıkardığı ses onun ismi olmaktadır.

Yo-He-Ho (İş Kuramı) teorisine göre dil, insanların toplu halde iş görürken yapılan, işi kolaylaştırmak üzere çıkardığı bir takım ritmik seslerden türemiştir. Beden yolu ile yapılan iş hareketleri sırasında nefesin de çeşitli hareketlere uydurulması sonucunda lafızlar oluşmuştur. Birlikte bir şeyi kaldırırken, ağır bir kütüğü ya da boruyu bir yere çekerken veya ağır bir aracı iterken çıkarılan "hay-hop!" sesi gibi. İşte bu tip sesler insan dilinin ilk seklidir.

"Arap Dilbilimcilerine Göre Dilin Kaynağı Meselesi" adlı ikinci bölüm altı ana başlık ve buna bağlı alt başlıklardan oluşmaktadır. Bunlardan; "Arap Dilbilimcilerine Göre Dilin Doğuşu Teorileri" adlı başlık altında dilin doğuşu ile ilgili temel teoriler zikredilmiş, bunların bakış açıları kısaca açıklanmış ve başlıca temsilcilerinin görüşlerine yer verilmiştir. Bu teoriler şunlardır: Vahiy ve İlham (Tevkîf) Teorisi; Uzlaşma ve Anlaşma (İstılâh) Teorisi; Birleştirici Teori ve bu üç görüşe karşı çekimser kalan (Tevakkuf Eden) Teori.

Vahiy ve ilham (tevkîf) teorisine göre dil tevkîfidir, vahiy ve ilhama dayanır. Başka bir deyişle dil insanoğluna Yüce Allah tarafından öğretilmiştir. Bu tezin ilk defa Ebu'l-Hasan el-Eş'ârî tarafından dile getirildiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte İslâm düşüncesinde dilin kaynağı ile ilgili olarak "dil vahyî mi yoksa istılâhî mi" başlığı altında yapılan tartışmalarda bu tezin baş temsilcisi olarak İbn Fâris zikredilmektedir. Bu görüşü kesin bir şekilde savunan Müslüman bilginlerden birisi de İbn Hazm'dır. el-Âmidî de diğer tezlere nazaran bu tezin daha güçlü olduğunu kabul eder. Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu da bu görüştedir. İbn Fâris, dilin tevkîfî bir şekilde oluştuğunu yani Yüce Allah tarafından Hz. Adem'e öğretildiğini kesin bir ifadeyle dile getirmektedir. Bu görüşüne "Allah, bütün isimleri Âdem'e öğretti." (el-Bakara 2/31) ayetini delil olarak gösterir. Ancak İbn Fâris'e göre tevkîf

yolla oluşan dil, defaten yani bir tek seferde değil de tedrici bir şekilde peyderpey vahyedilmiştir.

İbn Hazm ise, *el-İhkâm* isimli eserinde konuya insanların bu meseleyle ilgili birçok şey söylediğini ancak ileri sürülen görüşler içerisinde dilin tevkîflüğünü yani Allah'ın bildirmesiyle gerçekleştiğini savuanların doğru olduğunu vurgulayarak giriş yapar. O, tevkîf nazariyesini akli ve nakli delillerle savunur. Nakli delili, "Allah, bütün isimleri Âdem'e öğretti." ayeti kerimesidir. Akli delilini ise dilin uzlaşma ve anlaşma sonucu oluştuğunu savunan teoriyi eleştirirken bize sunar. Buna göre dilin bir uzlaşma ve anlaşma sonucu gerçekleşebilmesi için akli ve zihni melekeleri kemale ermiş, ilmî seviyeleri derin, eşyanın hakikatini idrak etmiş, eşyayı bütün ayrıntılarıyla bilen bir topluluk bulunmalıdır.

İbn Hazm, Allah'ın insana öğrettiği ilk dilin hangisi olduğunu bilmediğimizi fakat Hz. Âdem'e öğretilen dilin, bütün dillerin en mükemmeli, ibaresi en açık, kapalılığı en az ve en vecîz dil olduğunu ve bir dilin güçlü, zengin, gelişmiş veya zayıf olması dillerin orijiniyle değil o dili konuşanların sosyal, siyasi, teknolojik, ekonomik gücü; eğitim, kültür ve gelişmişlik düzeyiyle orantılı olduğunu belirtmektedir. Çünkü bir dil, o dili konuşan devletin yıkılmasıyla, başka milletlerin bu devleti istilâ etmesiyle ve bu devlette yaşayanların vatanlarından ayrılıp başka toplumlarla karışmasıyla gerileyebilir, zayıflayabilir, itibarını kaybedebilir ve hatta tamamen yok olabilir.

Uzlaşma ve anlaşma (ıstılâh) teorisine göre dil, Allah tarafından vahiy ve ilham yoluyla öğretilmemiştir. Dil, insanlar arasında gerçekleşen uzlaşma ve anlaşma sonucu ortaya çıkmıştır. Bu teori, Ebû Hâşim el-Cübbâî'ye ve Mu'tezileye mensup bazı bilginlere nispet edilmektedir. İbn Teymiyye, Müslüman bilginler arasında Ebû Hâşim el-Cübbâî'den önce dilin menşeinin insanlar arasında gerçekleşen bir uzlaşmaya dayandığı tezini savunan kimseyi bilmediğimizi açık bir şekilde dile getirir.

Birleştirici teori, dilin Yüce Allah tarafından öğretildiğini kabul eder. Ancak uzlaşma tezini de reddetmez. Böylece yukarıda bahsi geçen her iki teoriyi birleştirmiş olur. Bu teoriye göre dilin insanlar arasında anlaşmayı mümkün kılacak kadarını Allah öğretmiştir. Geri kalan kısmın ise her iki şekilde (tevkîfi ya da ıstılâhî) oluşması mümkündür. Bu teori, Ebû İshak el-İsferâyîni tarafından dile getirilmiştir. Ona göre dilin insanlar arasında anlaşmayı mümkün kılacak kadarını Allah öğretmiştir. Geri kalan kısmın ise her iki şekilde (tevkîfi ya da ıstılâhî) oluşması mümkündür.

Tevakkuf eden (Çekimser) teori, yukarıda sayılan her üç teoriden hiçbirisinin diğerinden ispatlanabilirlik açısından daha kesin olmadığını savunur. Bu nedenle ilk

iki şıkta yer alan dilin vahiy kaynaklı ya da insan ürünü olduğu yönündeki görüşlerin eşit ihtimalde kabul edilmesi gerektiğini kabul eder. Bu teori yukarıda sayılan tüm tezleri imkân dâhilinde gördüğü ve bu sebeple onlardan herhangi birisini tercih etme noktasında çekimser kaldığı için tevakkûf eden teori adını almıştır. Bu görüşü dile getiren ilk Müslüman âlim Ebû Bekr el-Bâkılânî'dir. İslam düşüncesinde Bâkılânî'den sonra Cüveynî, Gazzâlî, Fahreddin er-Râzî, Ali Kuşçu ve birçok fıkıh usûlcüsü dilin menşei problemine Bâkılânî'nin düşüncesiyle paralellik arzeden bir şekilde yaklaşmışlardır.

"Dilin aslı ilham ve vahiy mi yoksa ıstılâh mıdır?" başlığı altında meseleyi detaylı bir şekilde inceleyen İbn Cinnî, bu iki görüş arasında şaşırıp kaldığını, eğer daha sonra bu iki görüşten birini diğerine tercih etmesini gerektirecek bir delil bulursa onu tercih edeceğini söyleyerek bu konu hakkındaki düşüncelerine son vermektedir.

"Çağdaş Arap Dilbilimcilerinin Yaklaşımları" adlı bölümde çağdaş Arap dilbilimcisi olan Corci Zeydan'ın, Ali Abdulvâhid el-Vâfî'nin, İbrahim Enis'in, Kâsîd Yâsir ez-Zeydî'nin ve 'Îmâd Hâtîm'in konuya yaklaşımlarını ele alır.

Yazar, "Tefsir Literatüründe Meselenin Ele Alınışı" adlı bölümde ise dilin kaynağı meselesinin tefsirlerde genellikle Bakara suresinde geçen mezkur âyet ve Rahmân suresinin ilk âyetleri çerçevesinde ele alındığını belirtip, Hz. Âdem'e öğretilen isimlerin ne olduğu, öğretmenin nasıl gerçekleştiği ve beyanın anlamı hususunda yorumlar yapıldığını ifade etmektedir.

Sonuç itibarıyla yazar, İslâm düşüncesinde dilin kaynağı meselesinin ilk dönemden itibaren bilimsel bir şekilde ele alındığını; aklî ve naklî deliller bağlamında tartışıldığını ve dayanağı tamamen İslâm olan tezler ortaya atıldığını ve böylece insanoğlunun dil yetisiyle donatılmış bir şekilde dünyaya geldiği hususunda bir konsensüs oluştuğunu belirtmektedir. Ona göre, dilin kaynağı problemi varlık problemiyle yani insanın doğuşu ve tarihî gelişimiyle birlikte ele alınmalıdır. Ayrıca dilin ortaya çıkışı akıl, düşünce ve bilinçle de sıkı bir ilişkisi içindedir. Akıl, düşünce vb. biyolojik yetiler olmadan dilin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla yaratıcı ya insana konuşma ve dil diye ifade edebileceğimiz beyân kabiliyetini doğrudan öğretmiş ya da insanı dili ortaya çıkarabilecek yeteneklerle donatmıştır. Öğretmenin şekli vahiy ve ilham yoluyla olabileceği gibi onda bu konuda zorunlu bir bilgi yaratma suretiyle yahut başka yollarla da olabilir. İnsanın doğuştan sahip olduğu konuşabilme kabiliyeti ancak bir toplum içinde ortaya çıkar. Bu sebeple bir dilde kullanılan kelimelerin anlamlarına delâleti uzlaşımaldır, yani dilin ortaya çıkışında uzlaşmanın da rolü vardır.

Dillerin kaynağı meselesini farklı yönleriyle ele alan bu eserin ülkemizde alanında önemli bir boşluğu dolduracağı ve dil tarihine önemli bir katkı sağlayacağı âşikardır.